

Bu sayıda,

İdeoloji Kaybı: Neden Kemalizmi tartışıyoruz?

Türkiye’de son yıllarda kendilerini herhangi bir biçimde Kemalist olarak adlandıran kamuda ilginç bir hareketlilik yaşanıyor. 10-12 Aralık 2021 tarihlerinde Ankara’da toplanan ve sonuç bildirgesindeki ifadelerle “kendilerini Kemalist olarak niteleyen 23 kuruluş ve yaklaşık 150 kişinin katılımıyla” gerçekleştirilen Büyük Kemalizm Kurultayı bunlardan birisiydi. Toplantıya katılan kuruluşları ya da grupları teker teker irdelediğinizde karşınıza çıkan tablo büyük ölçüde şu şekilde: Atatürk vurgusu yoğun ancak Kemalizmden her birisinin anladığı oldukça farklı. Her bir grup, hatta Kurultaya katılan 150 kişiden her biri için Kemalizm oldukça farklı anlamlar ifade ediyor.

Birbirine yaklaşık derecede ülkeyle ve ülke gerçeğiyle irtibatlı kimseler tarafından yürütülen Post-post Kemalizm, Sivilleşen Kemalizm gibi tartışmalar da son birkaç yıldır devam ediyor. Bunlara eşlik eden bir de “neo-kemalizm”in olduğunu eklemeyelim. Bu tartışmaların taraflarına bakıldığında da Atatürk vurgusunun, bir biçimde yoğunlaştığını görmek mümkün.

Atatürk vurgusunun yoğunluğu aslında AKP iktidarı ile tutulan yola duyulan tepkinin bir neticesi olarak da değerlendirilebilir. Bu tutum, soldan sağa, toplumda AKP’ye muhalefette buluşan aydınlarda yaygın bir tavra dönüşmüş durumda. Erken Cumhuriyet dönemi uygulamalarına geçmişte tepkisel değerlendirmelerde bulunan, hatta zaman zaman da aşırıya kaçan kimseler Kemalizmi tecrübe ettikten sonra “Sultan Abdülhamid Han’ın ruhaniyetinden istimdat” dilenen Rıza Tevfik gibi, tek parti döneminin ruhani-

yetinden istimdat diliyorlar.

Bu zaviyeden bakıldığında “Bu ülkede gerçekten Mustafa Kemal Atatürk’le problemi olan insanların sayısı acaba kaçtır?” sorusunu kendisine sormadan Mustafa Kemal Paşa heykelinin etrafında dönüşüp duran çılgın kalabalığın hissiyatı ile Kemalizm üzerine çeşitli mecralarda farklı biçimlerde ve değişen yoğunluklarda devam eden Kemalizm tartışmaları aslında birbiriyle belirgin biçimde ilintili bir zemin oluşturuyor. Ancak pürüzsüz bir zeminden bahsetmek mümkün değil. Dolayısıyla rahmetli Attila İlhan’ın Atatürkçülük-Kemalizm ayrımı bugün pek işlevsel gibi durmuyor. Çünkü ne üzerinde tartışıldığı hakkında fikri olanların sayısı çok az. Meşhur hikâyede olduğu gibi, karanlık bir odada girintili çıkıntılı bir cisme dokunan herkes kendince ne olduğuna dair fikir geliştirdiği bir dünya üzerine konuşuyor.

Bu ahval ve şerait içerisinde soruyu net bir biçimde sorarsak tartışma da kolaylaşıp ufuk açıcı hâle gelebilir. Kemalizm derken 2022 yılında neyi kastediyoruz? Elbette herkes tarafından kabul edilebilir tek bir tanım üzerinde anlaşmak mümkün değil ancak bir yargı, bir adlandırma ya da bir kavramlaştırma olarak insanoğlunun kelimeleri ya da eylemleri neticesinde anlaşılır ya da gözlemlenir hale gelen bir şeyden bahsediyorsak bunu tabir ve tasnif edebiliyor olmamız da gerekir. Bir başka deyişle neyin “Kemalizm” olmadığını tespit edebiliyorsak, kimin Kemalist olamayacağı üzerinde uzlaşmaya varırsak sınırları belirlenebilir bir şeyden bahsediyoruz demektir. Örneğin “Ben hilafeti, saltanatı ve şeriat devletini savunuyorum” diyen birisinin Kemalist olarak nitelenemeyeceği, bu argümanların kemalizmin argümanları olamayacağı konusunda bir uzlaşma söz konusuysa, Kemalizmin ne olduğu konusunda da asgari müştereklerimiz var demektir.

Kemalizm üzerine yapılan çalışmaların kabaca iki grupta toparlandığı söylenebilir: Kemalizmi bir milliyetçi ideoloji olarak ele alan yaklaşımlar ve Kemalizmi bir modernleşme projesi olarak ele alan yaklaşımlar. Her iki ekseninde hazırlanan çalışmalar incelendiğinde biçimsiz, eklektik ve içeriğin dönemlere göre keyfi olarak belirlendiği bir yaklaşım biçimiyle karşı karşıya olduğumuz görülecektir. Belki de bu biçimsizliği bir biçim kabına dökme amacıyla ideolojinin pratisyenleri tarafından kodifiye edilen Altı Ok’un bugün bir anlam ifade edip etmediği üzerine yürütülecek bir tartışma tam da bu sebeple, bu tespiti doğrulamak ya da yanlışlamak kaygısıyla ufuk açıcı olabilir. Mesela Erken Cumhuriyet döneminde bir biçimde sınıf mücadelesinin üstünü örtüp korporatist yaklaşımların önünü açan Halkçılık ilkesinin dönemlere göre nasıl ele alındığı üzerinde durmak meseleyi vuzuha erdirmede yardımcı olabilir. İlginçtir, Halkçılık tarihsel olarak kemalizmin sol / sosyalist yaklaşımlarla temas noktasını teşkil etmiş, belki daha doğru bir yaklaşımla böyle ifade edilebilir. Ortanın Solu yaklaşımının da bir ölçüde Halkçılık ilkesinin yeniden yorumlanmasına yaslandığını söylemek mümkündür. Daha ilginç olanı ise Ortanın Solunun kendisini ülkede Komünist ve sosyalist cereyanların etkili panzehiri olarak konumlandırmış olmasıdır. Merhum Ecevit’in Ortanın Solu başlıklı çalışmasındaki şu satırları meseleyi daha anlaşılır kılabilir:

“Halkı adaletsizlikten, yoksulluktan, baskıdan kurtarıcı ve toplumu sosyal adalet

içinden kalkınmacı tedbirler alınmazsa, ezilen, yoksulluk çeken insanlarda birikecek isyan duyguları, kabarıp taşma noktasına gelebilir. Sınılaşmaya başlamış toplumlarda bu tehlike daha büyüktür. İşte o zaman, aşırı sol akımlar, bu isyan duygusunu yıkıcı ve yaygın bir sel haline getirebilir. Ortanın solu bu sele karşı en sağlam duvar, en etkili settir. Sağdakiler, aşırı komünizm korkusuyla veya çıkarıcı duygularla, bu duvarı, bu seti yıkarlarsa, komünizme meydanı boş bırakmış, aşırı sol akımların seline en elverişli ortamı hazırlamış olurlar”

Tartışmayı boyutlandırmak için milliyetçiliğin konumlanmaları üzerinde de durulabilir. Kemalizmin, eğer bir ideoloji olarak değerlendirilecekse, merkezinde milliyetçiliğin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu milliyetçiliğin Türkçü-Turancı yaklaşımları dışlayan ama etnisiteyi düşünüşün merkezine yerleştiren kendine özgü, eklektik ve biraz da biçimsiz bir milliyetçilik olduğu söylenebilir. Sonraki dönemlerde milliyetçilikle arada oluşan tezatın farkedilmesi ile birlikte olacak, Atatürk milliyetçiliği ya da Kemalist milliyetçilik gibi tabirlerin kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bir diğer deyişle öylesine bir milliyetçilik değil, yorumlayanın insafına terkedilmiş sıfatlı bir milliyetçilik söz konusudur. İşin ilginç tarafı tarihsel olarak Kemalizmle, genellikle keyfi olmakla birlikte, bir biçimde var olmuş olan milliyetçiliğin yeni dönem tartışmalarında yoğunluğunun belli belirsiz bir hâl almasıdır. Bu durumda sorulması gereken soru şudur: “Milliyetçilikle bağı kopmuş / koparılmış Kemalizm, Kemalizm midir?”

Ya da Kemalizmle ilintisiz bir takım düşünme biçimleri Kemalizm olarak niteleniyorsa bu durumu nasıl açıklayabiliriz? Kemalizmi tanımlayan altı ok artık yoksa bir düşünme biçimini Kemalizm olarak adlandırma ısrarının sebebi nedir?

Kemalizmi sosyalizm ya da liberalizm gibi bir makro anlatı ve neredeyse tüm toplumsal-siyasal süreçlere ilişkin çözüm önerileri ya da ajandası olan bir ideoloji biçiminde düşünmek erken dönem için bile olağanüstü güçtür. Ancak ideoloji benzeri bir düşünce biçiminin var olduğu da söylenebilir. Bugünlerde yürütülen Kemalizm tartışmaları ise bütünlüklü bir diskur olarak bile değerlendirilemez. Bu haliyle Kemalizm üzerine farklı adlarla yürüyen tartışmaların düşünceden ziyade strateji, birer iktidar stratejisi olduklarını söylemek mümkündür. Mesele bu şekilde anlaşılınca farklı toplumsal kesimlerin Kemalizmle kurdukları ilişkiyi anlamlandırmak, Kemalizme yapılan atıfları analiz etmek kolaylaşmaktadır.

CHP, 2007 Cumhurbaşkanlığı öncesinde, Cumhuriyet Mitinglerinin de verdiği havayla, askerinin siyasete müdahalesinin açtığı yoldan ilerlerken bir anlamda “Cumhuriyetin demokrasiden korunması” tezine yaslanmış oluyordu. 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra tecrübe edilen siyasal atmosfer, reaksiyoner bir biçimde “demokrasinin demokrasiden de korunması gerektiği” gibi içinden çıkılmaz bir denklemlerle neticelendi. Gelinek noktada bütün siyasal argüman, çözülmesi zor bu denklemin bir ürünü gibi görünen Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem tartışmasına yığılmış görünüyor. Bu da daha

birkaç yıl evvel Şeyh Said İsyanı'nda Tek Parti'nin pozisyonu üzerine tartışan kimseleri "Atatürk ve cumhuriyetle hesaplaşmakla" itham eden CHP'nin ve kendisini Kemalist olarak niteleyen çok sayıda kişi ve kurumun, Deniz Baykal'ın nitelenmesiyle ifade edersek, "Atatürk ve Cumhuriyetle hesaplaşan" kimselerle aynı masada buluşmasının zemini olmuş oluyor.

Bütün bunlar gösteriyor ki, aslında ciddi bir Kemalizm tartışması yok. Ciddi bir Kemalizm tartışması yapmak isteyen kimse de yok. Prof. Dr. Yahya Sezai Tezel'e birkaç sene önce Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni sorduğumuzda "SBF öldü. Nasıl öldü, kim öldürdü ve ne zaman öldü bilmiyorum ama gömmeyi unuttular. O yüzden hepimiz var zannediyoruz ama aslında yok" gibi bir cümle kurmuştu. SBF için tespit çok doğru, o ayrı bir fasıl ama galiba bu tespiti Kemalizme uyarlamak da mümkün. Kemalizm öldü. Belki Ecevit, Belki İnönü öldürdü ya da daha küçük bir çocukken, doğduktan kısa bir süre sonra öldü ama biz onu gömmeyi unuttuk. Var zannediyoruz ama aslında bir yokluğu tartışmanın ötesine geçemiyoruz.

Dergimizin bu sayısını yukarıda çerçevesi çizilen bir tartışmaya, Kemalizmin Türkiye'nin ikinci yüzyılına ne söylediğine, ne söyleyebileceğine ayırdık. Hamit Emrah Beriş, Fahri Yetim, Kaan Çalen, Abdülazim Şimşek, Ömer Atageç, Yunus Şahbaz, Ömer Baykal bu meseleyi farklı yönleriyle ele aldılar. Öner Buçukcu'nun Post-post kemalizm üzerine bir değerlendirmesi dergimizin önceki sayılarında neşredilmişti. Söz konusu metin, sayı bütünlüğü içerisinde bir kere daha okuyucuya sunuluyor.

Kemalizm üzerine hazırladığımız soruşturmayı da bu sayımızda okuyabileceksiniz. Ufuk Uras'a, İskender Öksüz'e, Armağan Öztürk'e, Vahap Coşkun'a ve Doğan Gürpınar'a cevaplarıyla tartışmamıza katkı sundukları için çok teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı bu sayımıza hem bir Mehmet Ali Aybar değerlendirmesi ile katkıda bulunuyor hem de Türk sinema yazınının önemli ismi Ağâh Özgüç'ün kaybı dolayısıyla Özgüç üzerine daha önce yayınladığı bir metnini okuyucularımızın ilgisine sunuyor.

Bir sonraki sayıda buluşmak üzere.